

ОБЛІК, АНАЛІЗ ТА АУДИТ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

УДК 336.647/.648

JEL Classification G 32

DOI 10.33111/EE.2021.47.DmytrenkoA

A. Dmytrenko

*Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor of the
Department of Business Economics
and Entrepreneurship SHEE «Kyiv
National Economic University
named after Vadym Hetman»*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2126-661X>

А.І. Дмитренко

*к.е.н., доцент кафедри бізнес-
економіки та підприємництва
ДВНЗ «Київський національний
економічний університет імені
Вадима Гетьмана»*

ДІАГНОСТУВАННЯ КРЕДИТНИХ УГОД ПІДПРИЄМСТВА З БАНКАМИ

АНОТАЦІЯ. У статті представлено критичний аналіз існуючих у науковій літературі та практиці господарювання наукових поглядів на питання аналізування позикового капіталу. Зроблено наголос на важливості діагностики кредитних взаємовідносин підприємств з банками. До ключових первинних параметрів кредитної угоди, які слід дослідити бізнес-аналітику віднесено суму кредиту, строк кредитування, відсоткову ставку, забезпечення, цільове призначення, технологію обчислення сум і календарний графік обслуговування боргу. До основних аспектів аналізу кредитних угод суб'єктів господарювання віднесено вартість кредитної угоди, рівень платіжної дисципліни та ефективність експлуатації кредитних коштів. Вартість кредитної угоди рекомендовано розраховувати через врахування усіх витрат підприємства пов'язаних з її виконанням.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: кредит, позиковий капітал, заборгованість, позикові відсотки, реальна процентна ставка.

ANALYSIS OF COMPANIES' CREDIT ISSUES WITH BANKS

ANNOTATION. The article represents a critical overview of existing in scientific literature and business practice scientific views on the analysis of debt capital. The significance of diagnostics of credit relations of with banks was emphasized. The cost of credit agreement, level of payment discipline and efficiency of debt exploitation are considered to be the main aspects of such an analysis. The key primary parameters of the credit agreement that should be thoroughly studied by business analysts include the amount of the loan, term of

crediting, interest rate, guarantees of the warrantor and their implementation, intended purpose, technology of interests' calculation, calendar schedule of debt servicing, bank charges and other related fees, possibility and procedure of early loan settlement, fine system etc. The cost of the debt is to be calculated by taking into account all expenses incurred by the borrower in connection with its fulfillment. The full set of possible expenses of the borrower is defined. To calculate the real cost of credit it is necessary to use the tabular editor of Microsoft Excel, which will determine the appropriate interest rate. An algorithm for preparing initial financial values to use a special formula (XIRR) is described. The payment discipline assessment under the loan contract should be carried out not only on the part of the borrower, but also, in the case of large investment projects that require tranche financing, but also on the part of the granting banks. Performance analysis of bank loans' exploitation provides calculation of such indexes as return on bank loans and bank loans' turnover.

KEY WORDS: bank loans, debt, indebtedness, interests, real interest rate.

Вступ. Прискорення розвитку економіки України, поліпшення її місця у міжнародному поділі праці вимагають значних фінансових ресурсів для фінансування інвестиційних потреб і поточного функціонування вітчизняних бізнес-структур різних масштабів. Позиковий капітал за сприятливих умов господарювання дозволяє підприємствам суттєво підвищити їх фінансові можливості та забезпечити передумови до нарощування ділової активності. Разом з тим банківське кредитування в Україні традиційно не використовує повною мірою свій потенціал як важливого рушія економічного поступу. Однією з головних причин цього є узвичаєно високий рівень позикового відсотка. Не зважаючи на помітне зменшення протягом останніх років номінальної ставки за кредитами, вхід у фінансовий сектор іноземних операторів, проблема залучення дешевих коштів, ефективного їх використання позичальниками не втрачає своєї актуальності і зараз. З огляду на зазначене також центрується питання діагностування кредитних відносин суб'єктів господарювання з фінансовими інституціями.

Постановка завдання: Економічна наука накопичила чималі доробок у питаннях аналізу ефективності управління фінансовими ресурсами підприємства. Визначних результатів в означеній царині досягли вітчизняні вчені Білик М.Д., Павловська О.В., Поддєрьогін А.М., Савчук В.П., Отенко І.П., Терещенко О.О., Школьник І.О. та інші. Однак, на нашу думку, недостатньо уваги у більшості досліджень у сфері комплексної діагностики діяльності підприємства приділяється аналізуванню саме кредит-

них відносин з банківськими установами. Такий акцент варто робити у зв'язку з тим, що саме банківське кредитування, порівняно з окремими позиковими джерелами (зовнішня та внутрішня кредиторська заборгованість, відстрочені податкові зобов'язання, емісія векселів, доходи майбутніх періодів тощо) дозволяє компанії суттєво збільшити обсяг фінансових ресурсів у своєму розпорядженні, є дорожчим джерелом коштів, й, на відміну від інших (емісія облігацій, лізингове фінансування) є простішим інструментом нарощування активів. Відтак метою даної статті є ідентифікація ключових параметрів співпраці підприємства з банківськими установами та технології їх подальшого аналітичного опрацювання з метою формування релевантного інформаційного підґрунтя для прийняття наступних ефективних управлінських рішень у сфері фінансування діяльності та розвитку компанії.

Результати. Активна експлуатація позикових коштів, особливо за наявності у підприємства високого рівня кредитоспроможності, достатнього обсягу високоліквідних активів або поручительства гаранта, дозволяє розв'язувати проблему нестачі грошових коштів, іммобілізації активів у дебіторській заборгованості, здійснювати фінансування інвестиційних проектів, генерувати приріст рентабельності власного капіталу за рахунок ефекту фінансового лівереджу. Разом з тим за інших сталих умов залучення банківських кредитів може зумовити погіршення фінансової стійкості та платоспроможності підприємства, зниження норми прибутку і, як наслідок, підвищення рівня ризику неплатоспроможності та банкрутства бізнесу.

Узагальнення результатів розгляду сучасних наукових економічних публікацій у вітчизняній періодиці щодо напрямків, методів та інструментів аналізу зобов'язань підприємства представлено у табл. 1.

Таблиця 1

ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДИК ДІАГНОСТУВАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ПІДПРИЄМСТВА У ВІТЧИЗНЯНИХ НАУКОВИХ ДЖЕРЕЛАХ

Автор та посилання на джерело	Зміст та особливості діагностики зобов'язань підприємства
Гнатенко Є.П. [2]	Аналіз власних та залучених джерел фінансування передбачає дослідження: <ol style="list-style-type: none"> 1) показників фінансової стійкості; 2) рентабельності власного капіталу на основі моделі Дюпона; 3) ефекта фінансового левиреджу

Автор та посилання на джерело	Зміст та особливості діагностики зобов'язань підприємства
Стаднюк Т.В., Татушко Т.А. [5]	Аспекти діагностування позикового капіталу: 1) горизонтальний та вертикальний аналіз зобов'язань; 2) аналіз руху позикового капіталу
Томчук О.Ф. [6, с.77]	Аспекти дослідження позикового капіталу: 1) аналіз структури та динаміки позикового капіталу підприємства; 2) дослідження оборотності кредиторської заборгованості; 3) ідентифікація ролі позикового капіталу у формуванні капіталу підприємства; 4) оцінювання фінансової стійкості підприємства на основі аналізу структури власного капіталу та зобов'язань; 5) аналізування фінансової рівноваги між активами підприємства та джерелами їхнього утворення; 6) оцінювання впливу поточних зобов'язань на величину показників ліквідності
Юдіна С.В., Летучий В.В., Стіпанов А.О. [6, с. 77]	Аспекти дослідження позикового капіталу: 1) горизонтальний та вертикальний аналіз зобов'язань; 2) вплив рівня заборгованості на рентабельність операційної діяльності

Як видно з таблиці, обрані науковці концентрують увагу дослідження на оцінюванні динаміки обсягів і структури зобов'язань, ідентифікації їх впливу на показники фінансової стійкості, платоспроможності та прибутковості функціонування підприємства. Разом з тим у жодного дослідника бракує чіткого акценту на кредитних взаємовідносинах підприємства з банками. Виходячи з нашого розуміння основними аспектами аналізу кредитних угод підприємств з банківськими установами виступають:

- 1) вартість кредитної угоди;
- 2) рівень платіжної дисципліни;
- 3) ефективність експлуатації кредитних коштів.

Здійснення дослідження кредитних відносин за вказаними аспектами вимагає від аналітика формування первинних параметрів угод з банком. Ключовими параметрами кредитного договору, які необхідно ідентифікувати аналітику, на нашу думку, виступають:

- сума кредиту;
- строк кредиту;
- цільове призначення кредиту та порядок його підтвердження (перевірки);

- забезпечення кредиту;
- вид і величина процентної ставка за користування кредитними ресурсами;
- технологія визначення суми позикових відсотків (база та формула обрахування);
- періодичність розрахунків (сплата позикових відсотків і погашення основної суми боргу);
- банківські комісії та оплата супутніх послуг;
- можливість і порядок дострокового погашення кредиту;
- штрафні санкції за порушення розрахунків.

Обов'язковим об'єктом діагностування кредитних відносин є вартість окремого джерела. Вартість конкретної кредитної угоди або їх сукупності дозволяє визначити підприємству доцільність використання ефекту фінансового важеля. Оцінюючи вартість кредитного договору, необхідно визначити саме реальну ставку процента, яка інкорпорує усі витрати позичальника: позикові відсотки та інші його платежі на користь банку. Спектр можливих витрат позичальника з обслуговування кредитної угоди представлено на рис. 1.

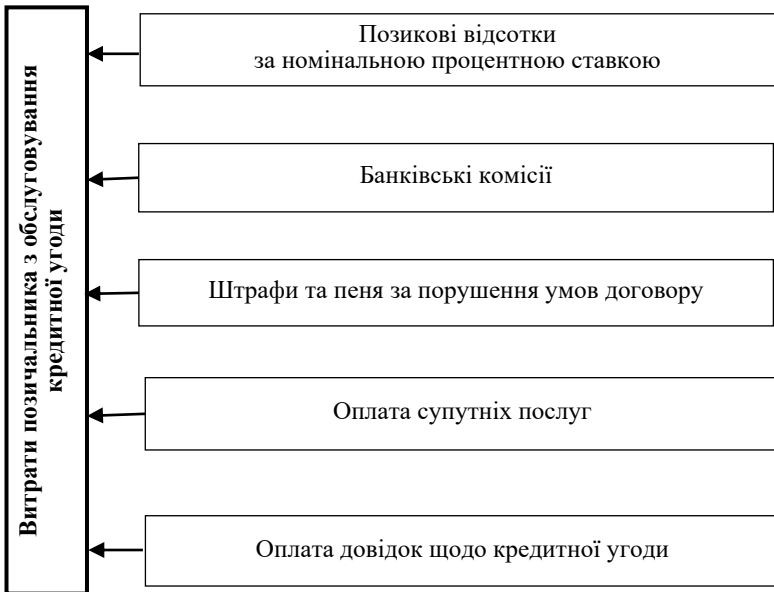

Рис. 1. Компоненти витрат позичальника на обслуговування кредитної угоди з банком

Обов'язковим атрибутом будь-якої кредитної угоди виступає номінальна процентна ставка за користування позиковими коштами. Огляд кредитних продуктів вітчизняних банків (АТ «ОТП БАНК¹», АТ «КРЕДОБАНК»², АБ «УКРГАЗБАНК»³) виявив широкий спектр пропозицій, що передбачають застосування як фіксованих, так і плаваючих процентних ставок. У випадку останніх фінансові установи за базову величину, до якої додають відповідну маржу (премію за ризик) беруть:

- LIBOR (London Interbank Offered Rate)— середньозважену відсоткову ставку за доларовими депозитами на міжбанківському ринку Лондона, визначену агентством «Thomson Reuters»;

- EURIBOR (EURO Interbank Offered Rate) — середньозважену процентну ставку за депозитами на європейському міжбанківському ринку, яка визначається агентством «Thomson Reuters»;

- UIRD (Ukrainian Index of Retail Deposit Rates) — український індекс ставок за депозитами для фізичних осіб, яка визначається агентством «Thomson Reuters» за методикою, яка розроблена у співпраці з Національним банком України;

- FIDR (Floating Interest Deposit Rate) — процентна ставка за річними строковими депозитами фізичних осіб у валюті тотожній валюті угоди, що розміщені у конкретному банку, з виплатою процентів після закінчення строку дії депозитного договору.

Винагорода банку за тимчасове надання у користування коштів клієнту не обмежується лише позиковими відсотками, обрахованими за номінальною процентною ставкою. Намагаючись збільшити власний заробіток фінансові установи встановлюють банківські комісії, які можуть бути як одноразові, що справляються при отриманні клієнтом позикових коштів, так і періодичні. Так разова комісія може бути фіксованою або деномінованою у процентах від суми кредиту чи вартості застави і формулюватися, наприклад, як плата за експертизу банком кредитного проекту позичальника. Періодичні комісії стягуються у момент виконання позичальником обслуговування боргу (сплати позикових відсотків і погашення тіла кредиту) з типовим формулюванням «операційне супроводження угоди».

У кредитному договорі також визначаються умови застосування до позичальника та параметри штрафних санкцій, що накладаються за порушення умов кредитного договору. Штрафи

¹ <https://www.otpbank.com.ua/big-corporate/products-financing/investment-financing/>

² <https://kredobank.com.ua/business/korporatyvnyim-kliientam/kredyty/kredyt-ta-kredytliniyi>

³ <https://www.ukrgasbank.com/corporative/credits/>

можуть бути нараховані за прострочення платежу, неповноту його сплати, нецільове використання коштів тощо.

Також наявними у кредитній угоді можуть бути зобов'язання позичальника оплачувати супутні послуги щодо страхування кредитного боргу на випадок банкрутства клієнта, страхування життя підприємця, а також заставного майна. За наявності в положеннях договору необхідності застави, клієнт буде вимушений оплатити кваліфіковані послуги з його оцінки. Кредитні брокери, у випадку їх залучення, отримують комісію за свої послуги, яка також може бути покладена на позичальника.

До того ж типовими для вітчизняних реалій є стягування додаткової плати банком з підприємства за:

- надання довідок і витягів про розрахункове обслуговування за кредитним договором (залишок і рух коштів за кредитним та/або іншими рахунками, повне погашення кредиту, інша інформація);
- надання довідок і витягів внесення записів до Державного реєстру обтяжень рухомого майна (реєстрація, зміна стану, виключення з реєстру).

Враховуючи, що при обслуговуванні отриманих кредитних ресурсів у підприємства-позичальника, як правило, виникають і супутні платежі (комісії на користь фінансової установи або інших учасників операції), для визначення реальної вартості кредитних ресурсів для позичальника доцільно використовувати рекомендації Національної комісії, що здійснює регулювання у сфері ринків фінансових послуг [1]. Ідентифікацію реальної вартості окремої кредитної угоди слід здійснювати за таким алгоритмом:

1) визначення виплат обслуговування кредиту (погашення основної суми (тіла) боргу та сплата позикових відсотків);

2) формування масиву упорядкованих даних з ідентифікацією притоків та відтоків коштів за кредитною операцією, деталізованими за датами відповідних подій (отримання коштів позичальником і здійснення обслуговування боргу). При цьому значення сум отриманого кредиту та платежів з його обслуговування повинні мати різні знаки (+/-);

3) обчислення за допомогою табличного редактора Microsoft Excel реальної процентної ставки, що передбачає застосування функції. Ця функція дозволяє підібрати ставку дисконтування, яка, зважаючи на ідентифіковані дати фінансових подій, урівняє теперішню вартість вхідних і вихідних для позичальника потоків коштів. платежів позичальника з урахуванням календарного гра-

фіку їх здійснення, підсумковий результат теперішньої вартості яких дорівнюватиме чистій сумі отриманого кредиту.

При цьому синтаксис функції XIRR (ЧИСТВНДОХ) є таким (рис. 2):

- значення — обов'язковий аргумент, який відображає ряд грошових потоків за кредитною угодою. Першим компонентом цих грошових потоків має виступати отримання кредиту, а іншими — сукупні суми з обслуговування боргу (погашення тіла кредиту, виплата позикових відсотків і комісій на користь кредитора). При цьому вхідний і вихідні потоки коштів повинні мати різні знаки;

- дати — обов'язковий аргумент, що відображає сукупність дат, яка відповідає ідентифікованому ряду грошових потоків. Дати можуть вводитися за допомогою функції ДАТА та повинні мати формат дати. Наприклад, для подання 23 листопада 2021 р., означена функція матиме такий синтаксис DATE (2021;11;23);

- припущення — необов'язковий аргумент. Це величина, що, як передбачається, є близькою до результату ЧИСТВНДОХ.

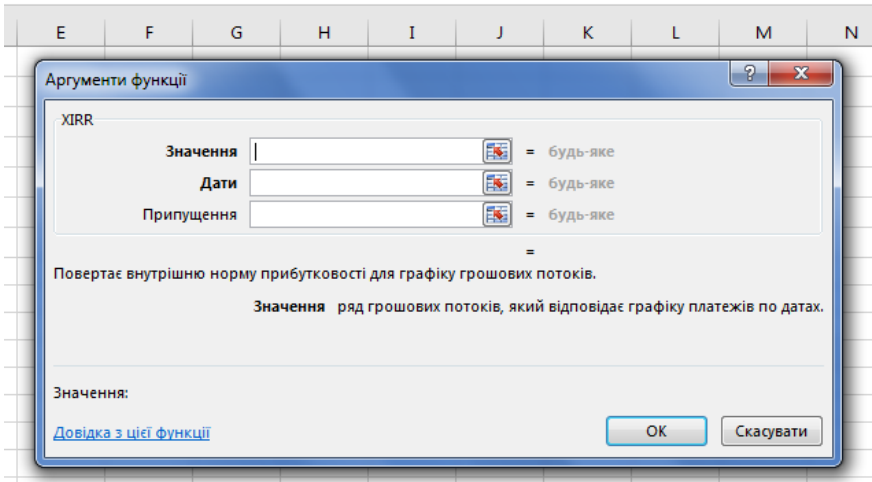

Рис. 2. Діалогове вікно функції Microsoft Excel XIRR (ЧИСТВНДОХ)

Наступним аспектом дослідження є оцінювання платіжної дисципліни за кредитною угодою не лише з боку позичальника, а у випадку крупних інвестиційних проектів, що передбачають поетапне фінансування траншами також і банківських установ. Порушення платіжної дисципліни одним з контрагентів є негатив-

ним явищем, яке може свідчити про неефективність діяльності його фінансово-бухгалтерських служб або бути однією з ознак неплатоспроможності. Невиконання договірних зобов'язань тягне за собою накладання штрафних санкцій, зниження кредитного рейтингу компанії та відмову контрагентів співпрацювати на вигідних для неї умовах. За значних обсягів заборгованості й тривалого прострочення її погашення кредитори можуть ініціювати порушення справи про банкрутство такого боржника.

Заключним етапом діагностування кредитних угод підприємства з банками виступає аналіз ефективності експлуатації кредитних коштів. Такий аналіз доцільно здійснювати за допомогою таких показників, як:

- рентабельність кредитних ресурсів, що розраховується як співвідношення обсягів фінансового результату до оподаткування та середньорічних залишків довгострокових та короткострокових кредитів банків за період;
- оборотність кредитних ресурсів, як співвідношення сукупних доходів підприємства та витрат з обслуговування банківських кредитів (погашення основних сум боргу, сплата позикових відсотків та інших платежів за кредитними угодами з банками).

Виходячи із завдання забезпечення ефективності експлуатації кредитних ресурсів, ключовими процесами управління для керівників фінансових служб і вищого менеджменту підприємства стає ретельне обґрунтування потреби у залученні кредитів, зважене обрання банку-контрагента, чітке планування витрачання отриманих коштів і виконання зобов'язань за такими угодами.

Висновки. Аналізування кредитних відносин з фактичними та потенційними банками-партнерами є важливою складовою комплексної діагностики господарської діяльності підприємства. Такий аналіз має виступати обов'язковою компонентою при діагностуванні джерел фінансових ресурсів як на рівні всього підприємства, так і при здійсненні інвестиційного аналізу за конкретними капіталовкладеннями, які передбачають залучення позикових коштів, а також у процесі визначення співпраці з окремими банківськими установами.

Література

1. Розпорядження Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг «Про затвердження Методики розрахунку загальної вартості кредиту для споживача, реальної

річної процентної ставки за договором про споживчий кредит» від 20.07.2017 № 3238.

2. Гнатенко Є.П. Щодо методики аналізу власного і позикового капіталу підприємства. *Бухгалтерський облік, аналіз та аудит*. 2019. №20. С. 139–143.

3. Давидов О.І. Оцінка вартості позикового капіталу у процесі визначення вартості підприємств. *Науковий вісник Херсонського державного університету: Серія Економічні науки*. 2017. Випуск 22. Частина 1. С. 101–105.

4. Руда О.Л. Кредит як підґрунтя взаємовідносин підприємств та комерційних банків. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 9. С. 22–25.

5. Стаднюк Т.В., Татушко Т.А. Теоретичні основи аналізу зобов'язань суб'єктів господарювання. *Агросвіт*. 2014. № 8. С. 60–65.

6. Томчук О.Ф. Методичні аспекти аналізу позикового капіталу сільськогосподарських підприємств. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2019. Випуск 27, частина 2. С. 76–83.

7. Юдіна С.В., Летучий В.В., Стіпанов А.О. Підходи до аналізу та оцінки позикових фінансових ресурсів підприємства. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. 2019. Том 30 (69). № 5. С. 116–124.

References

1. Rozporiadzhennia Natsionalnoi komisii, shcho zdiisniuiе derzhavne rehuliuвання u sferi rynkiv finansovykh posluh «Pro zatverdzhennia Metodyky rozrakhunku zahalnoi vartosti kredytu dlia spozhyvacha, realnoi richnoi protsentnoi stavky za dohovорom pro spozhyvchyi kredyt» vid 20.07.2017 № 3238. [in Ukrainian].

2. Hnatenko Ye.P. «Shchodo metodyky analizu vlasnoho i pozukovoho kapitalu pidpryiemstva» [«On methodology for analyzing equity and debt capital of companies»]. *Bukhhalterskyi oblik, analiz ta audyt*. 2019. № 20. S. 139–143. [in Ukrainian].

3. Davydov O.I. «Otsinka vartosti pozukovoho kapitalu u protsesi vyznachennia vartosti pidpryiemstv» [«Estimation of debt cost in the process of determining the value of enterprises»]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu: Seriiа Ekonomichni nauky*. 2017. Vypusk 22. Chastyna 1. S. 101–105. [in Ukrainian].

4. Ruda O.L. «Kredyt yak pidgruntia vzaiemovidnosyn pidpryiemstv ta komertsiiynykh bankiv» [«Credit as a basis for mutual relations of enterprises and commercial banks»]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*. 2018. № 9. S. 22–25. [in Ukrainian].

5. Stadniuk T.V., Tatushko T.A. «Teoretychni osnovy analizu zoboviazan subiektiv hospodariuvannia» [«Theoretical basics of the analysis of obligations of business entities»]. *Ahrosvit*. 2014. № 8. S. 6065. [in Ukrainian].

6. Tomchuk O.F. «Metodychni aspekty analizu pozykovoho kapitalu silskohospodarskykh pidpryiemstv» [«Methodological aspects of debt analysis of agricultural enterprises»]. *Naukovi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*. 2019. Vypusk 27, chastyna 2. S. 76–83. [in Ukrainian].

7. Yudina S.V., Letuchy V.V., Stipanov A.O. «Pidkhody do analizu ta otsinky pozykovykh finansovykh resursiv pidpryiemstva» [«Approaches to the analysis and evaluation of debt financial resources of the company»]. *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Seriya: Ekonomika i upravlinnia*. 2019. Tom 30 (69). № 5. S. 116–124. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 24.09.2021 р.

УДК 383.4

JEL Classification Q12

DOI 10.33111/EE.2021.47.StarikovO_KovalA

O. Starikov

*PhD in Economics, Associate
Professor of the
Department of Business-Economics
and Entrepreneurship
SHEE «Kyiv National Economic Uni
versity named after Vadym Hetman»*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6251-5454>

O.Ю. Старіков

*к.е.н., доцент кафедри бізнес-
економіки та підприємництва
ДВНЗ «Київський національний
економічний університет
імені Вадима Гетьмана»*

A. Koval

*PhD in Economics, Associate
Professor of the
Department of Business-Economics
and Entrepreneurship SHEE
«Kyiv National Economic Universit
y named after Vadym Hetman»*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3212-6789>

A.Ю. Коваль

*к.е.н., доцент кафедри бізнес-
економіки та підприємництва
ДВНЗ «Київський національний
економічний університет
імені Вадима Гетьмана»*

ВРАХУВАННЯ НЕГАТИВНИХ НАСЛІДКІВ ВИРОЩУВАННЯ СОНЯШНИКУ ПРИ ОЦІНЮВАННІ ЙОГО ЕФЕКТИВНОСТІ

АНОТАЦІЯ. У роботі представлено обґрунтування методики та результати оцінки негативних наслідків вирощування соняшнику для наступних культур у сівозміні. Здійснено розрахунок даного зовнішнього сукупного ефекту у вигляді додаткових витрат і втрат для першої наступної культури у сівозміні для досліджуваного